

§ 5. Розслідування деяких видів убивств

У загальній методиці розслідування вбивств виділяють кілька особливих методик, що відрізняються специфікою, яка визначається ситуацією. До них належать методика розслідування вбивств, що маскується під нещасний випадок, методика розслідування вбивств за відсутності трупа потерпілого, методика розслідування вбивств, пов'язаних із розчленуванням трупа, методика розслідування вбивств на замовлення. Кожна з названих методик має особливості в організації провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів.

Вбивства, приховані інсценуванням. Аналіз практики розслідування вбивств, прихованих інсценуванням, дозволяє дійти висновку, що вбивство можна інсценувати декількома способами: як природню смерть, порушення правил техніки безпеки, самогубство, дорожньо-транспортну подію, нещасний випадок: падіння з висоти, із залізничного транспорту та ін.

Інсценування — один із способів приховування злочину. Як елемент криміналістичної характеристики, у досліджуваному виді злочину у переважному числі випадків містить у собі поєднання способів учинення і приховування. Саме ця обставина відрізняє названий вид убивств від інших видів, де приховування здійснюється іншими способами. Вбивство, пов'язане з інсценуванням, у кримінально-правовому і криміналістичному плані становить особливий інтерес, тому що вчинення вбивства задалегідь припускає такий спосіб, що несе в собі елемент приховування.

На відміну від інших видів убивств приховування цього злочину входить обов'язковим елементом у спосіб його вчинення і здійснюється разом із ним, будучи об'єднаним одним наміром злочинця. При цьому злочинець задалегідь обирає форму приховування, яка йому

уявляється найбільш оптимальною за тих чи інших умов, або таку, яка може бути ним здійснена в ході злочину, який він учиняє.

Інсценування є особливим і найбільш складним видом приховування вбивств. У криміналістиці інсценування злочинів розглядається як створення обстановки, що не відповідає події, яка фактично відбулася на цьому місці, що може доповнюватися, погодженими з цією обстановкою поведінкою й неправдивими повідомленнями як виконавцями, так і пов'язаними з ними особами. В основі інсценування злочину завжди лежить штучне створення матеріальних слідів. Поведінка й повідомлення її виконавця чи зв'язаних із ним осіб, які переслідують мету посилення впливу на слідчого матеріальних слідів, завжди є доповненням до останніх, хоча за часом можуть і передувати їх виявленню і сприйняттю слідчим.

Вбивства, приховані інсценуванням, практично завжди відбуваються без очевидців. Саме тому особливе значення мають сліди та інші матеріальні об'єкти, що виявляються в процесі огляду. Але й у випадках, коли обставини злочину можуть на перший погляд здатися досить зрозумілими, ретельний огляд допоможе знайти дані, необхідні для перевірки показань свідків і підозрюваного, а також для усунення прогалин і суперечностей у цих показаннях.

Нерідко злочинець маскує місце злочину, речові докази переносить на інше місце, тим самим знищуючи наявні сліди і створюючи нові, помилкові, фальсифікуючи обстановку. Іноді він знищує все первинне місце події, наприклад, шляхом підпалу будинку, де було вчинене вбивство, і таким чином створює вторинне місце події. При інсценуванні злочину вся картина, що трапилася, з'являється перед слідчим у «перевернутому вигляді», і йому необхідно досконально вивчити обстановку події, виявити штучно створені сліди, які мають вигляд правдоподібних. Саме вони можуть направити слідчого, який робить поверхневий огляд, помилковим шляхом. Запорука успіху у викритті інсценування полягає у правильному виборі тактичних прийомів огляду, які мають забезпечити встановлення «максимальної кількості інформації» на місці події.

Зустрічаються випадки вбивства, які маскуються під природну смерть. Під час проведення огляду дуже складно встановити справжню причину смерті. Обстановка на місці події залишається природ-

ною, ушкодження на трупі малопомітні або зовсім відсутні, немає слідів боротьби. При підозрі вбивства в таких випадках огляд повинен провадитися з особливою старанністю. Злочинець може використовувати безпомічний стан жертви, входити в довіру, користуватися своїм службовим становищем (медичний працівник), родинними зв'язками. Тому при огляді звертають увагу на наявність шприців, голок, флаконів з рідиною, таблеток, на тілі жертви можуть бути виявлені сліди ін'єкцій.

Дуже складним є викриття інсценування необхідної оборони, результатом якої стала смерть зазіхаючого. Вбивство в стані необхідної оборони не тягне за собою кримінальної відповідальності. Злочинець, прекрасно знаючи це, може або спровокувати жертву першою схопитися за ніж чи іншу зброю, а потім, нібито захищаючись, заподіяти смерть жертви, або просто ввести слідчого та інших осіб в оману своїми неправдивими показаннями й діями. У процесі огляду обов'язково треба звертати увагу на фізичний стан жертви і злочинця, на наявність чи, навпаки, відсутність слідів боротьби, на кількість і локалізацію ушкоджень на трупі й на тілі злочинця, оскільки не виключається можливість заподіяння ушкоджень злочинцем самому собі.

Деякі особливості притаманні й огляду у провадженнях про вбивства з наступним спаленням трупа. Спочатку потрібно встановити причину й осередок загоряння. При інсценуванні буде мати місце підпалення. Точну причину смерті встановити під час огляду неможливо, тому що ушкодження на трупі могли виникнути через обвал будівлі, жертва могла отруїтися чадним газом і, втративши свідомість, упасти й одержати травму як і при ударі твердим предметом. Під час огляду звертають увагу на позу трупа, локалізацію обгорілих частин тіла, одягу, а при версії самоспалення перевіряють наявність посуду, де знаходилася пальна рідина, місцезнаходження сірників чи запальнички.

Проведення допиту по провадженнях про вбивства, приховані інсценуванням, вимагає від слідчого ретельної підготовки, використання спеціальних знань у різних галузях науки, техніки. У процесі підготовки до нього має бути визначено коло осіб, які підлягають допиту. Насамперед, належить допитати осіб, які заявили про злочин, а також тих, які інформували про зникнення іншої особи, які зна-

йшли труп чи сліди злочину, які заявили про вчинення самогубства, про нещасний випадок, що трапився. Як свідчать дані слідчої практики, у багатьох випадках саме ця категорія осіб при подальшому розслідуванні виявлялася вбивцями.

При допиті підозрюваного по провадженнях про вбивства, прихованих інсценуванням, виникає конфліктна ситуація, при якій допитуваний прагне заплутати слідчого, направити помилковим шляхом своїми повідомленнями неправдивих, свідомо помилкових даних. Специфікою такого допиту є акцентування запитань із приводу виявлених негативних обставин поряд із детальною перевіркою даних, властивих конкретному виду інсценування. Рекомендується допит розпочинати з повідомлення про відому негативну обставину і докладно з'ясувати всі інші пов'язані з нею обставини. Така раптовість пояснюється тим, що підозрюваний, як правило, досконально продумав свої відповіді і своє поведіння на допиті (можливо, ще до вчинення злочину) і не знає про докази, які має у своєму розпорядженні слідчий.

Інсценування нещасного випадку будь-то падіння з висоти, утоплення, нещасний випадок на виробництві чи будь-який інший спосіб позбавлення життя — вимагає від слідчого відшукання речей, предметів, із якими міг контактувати загиблий безпосередньо до події, що трапилася. Якщо встановлено особу, підозрювану у вбивстві, у процесі обшуку в неї повинні бути виявлені знаряддя вбивства, одяг, у якому він був у момент злочину, оскільки на ньому могли залишитися сліди, що вказують на контакт із жертвою. Це сліди крові, слини, інші біологічні виділення людини, різні мікрочастинки: волокна одягу, сліди нашарування, волосся, сліди від укусу, подряпини, інші сліди боротьби, мікрочастинки ґрунту, ґрунту з місця події тощо. Може бути й навпаки: на речах і предметах убитого могли залишитися частки, що належать підозрюваному. Виявленню підлягають також предмети, що використовувалися для приховування вбивства шляхом інсценування, а також переписка, щоденники, нотатки, записні книжки та інші документи, здатні допомогти визначити характер взаємовідносин потерпілого з близькими і виявити серед них особу, яка зацікавлена в його смерті.

Ббивства за відсутності трупа потерпілого. До вказаних убивств у криміналістиці відносять убивства, які замасковані під

ситуацію зникнення людини безвісті. Особливою ознакою таких убивств є те, що злочинцем у більшості випадків є особа, що знаходиться у тісних стосунках із потерпілим (жертвою). Такими особами можуть бути: жінка, чоловік, дитина, сестра, брат, мати, батько, кум, сват, коханець, коханка, боржник та ін. Тісні стосунки вбивці із потерпілим у разі смерті останнього неодмінно будуть вимагати пояснень її настання. Для уникнення можливості бути викритим під час дачі пояснень, вбивця вчиняє дії з приховування трупа потерпілого і одночасно приховування факту його смерті заявляючи про те, що той нібито зник безвісти. Наближеність убивці до потерпілого ускладнює розкриття правопорушення і вимагає від слідчого ретельного аналізу ситуації його зникнення та пояснень родичів і близьких зниклій особі.

У процесі такого аналізу важливого значення набувають листи отримані від зниклої особи, що пред'являються родичами і іншими особами. Такі листи можуть підтвердити або спростувати добровільне залишення зниклим свого місця проживання (тимчасового перебування).

Відсутність інформації щодо вбивства потерпілого та місцезнаходження його трупа не дає можливості однозначно стверджувати, що має місце кримінальна подія. Це вимагає здійснювати розслідування, одночасно перевіряючи кілька версій, таких як: «особа потерпілого вбита», «особа потерпілого жива», «особа потерпілого нежива внаслідок некримінальної події».

Для перевірки першої версії слідчий встановлює кола осіб, які можуть дати показання, щодо: особливостей життя зниклого, його поведінки, кола друзів, ворогів, боржників, щодо обставин зникнення та ін. Важливого значення набуває допит «заявника», який може мати стосунок до зникнення потерпілого та до його вбивства. У допиті акцентується увага на виявленні суперечностей у показаннях особи та причетності її до зникнення потерпілого. Деталізація інформації щодо потерпілого, його відносин із заявником та іншими особами дають змогу висунути окремі версії щодо особи вбивці та визначити напрями розслідування. У процесі перевірки версії про причетність до вбивства когось із близьких потерпілому осіб можуть бути визначені способи вчинення вбивства і приховування трупа та імовірні місця, де він може знаходитися.

З метою встановлення місцезнаходження трупа та слідів убивства здійснюється огляд місця події, яким є: місце проживання зниклого, його місце роботи, а також останнє місце перебування. Огляд проводиться в усіх випадках зникнення особи.

Під час огляду місця події, коли є достатньо даних вважати, що воно є місцем вчинення або місцем приховування злочину, всі виявлені сліди злочину або дії злочинця будуть «негативними обставинами». Це твердження можна вважати справедливим тоді, коли за заявою родичів і близьких потерпілого, останній безвісти зник, а відшукання слідів убивства і способів їх приховування буде спростовувати їхню версію та буде негативною обставиною стосовно їхнього твердження.

Можна назвати негативні обставини, що можуть виникнути при огляді місця події:

1) наявність у місці огляду предметів одягу потерпілого, предметів побуту й особистих документів, без яких він не міг покинути місце проживання і які знаходилися б при ньому, якби він за власним бажанням залишив це місце;

2) здійснення у місці огляду після зникнення потерпілого ремонту помешкання, коли в цьому не було необхідності, або в той час, коли цього ніхто не робить (наприклад, у нічний час);

3) перестановка меблів, переміщення килимів, інші зміни у місці огляду, що змінює загальний вигляд помешкання у гірший бік.

У процесі огляду звертається увага на виявлення слідів крові й інших слідів біологічного походження, що утворюються на місці вчинення або приховування вбивства. Сліди крові можуть знаходитися на нижніх частинах меблів, під матеріалом оббивки стільців, крісел, канап, на стінах, за шафами, сервантами, ковдрами, у щілинах між мостинами, між плінтусом і підлогою. Особлива увага приділяється місцям, де переkleєні шпалери, перефарбована підлога, забілені стіни і стеля, очищені ковдри. Також ретельно оглядаються: випрані гардини, фільтри-відстійники раковин і ванн, верхні частини унітазу, одяг і взуття, що знаходяться у місці огляду й належать як потерпілому, так і іншим особам, які мешкають разом із ним. Крім того, огляду піддаються предмети, що є в місці огляду, та що можуть бути знаряддям убивства, а саме: ножі, сокири, молотки, стамески, фомки та ін.

Також при огляді приділяється увага змісту топки печей, розташованих на місці події, де можуть знаходитися залишки спаленого трупа: частини кісток, металеві коронки, сережки, шпильки, пучки волосся та ін. При наявності надвірних будівель та гаража увага зосереджується на недавніх ремонтах проведених у них: заміні підлоги, ремонті оглядової ями та ін. Звертається увага на зміни у дизайні присадибної ділянки після зникнення потерпілого. Такими змінами можуть бути: прокладені нові доріжки; сформовані нові квіткові клумби; насажені та пересаджені кущі різних рослин; побудовані нові надвірні будівлі, перенесені на інші місця старі та ін. Саме такі зміни можуть орієнтувати слідчого на пошук місця приховування трупа потерпілого.

Паралельно перевірки версії «особа потерпілого вбита» перевіряються версії «особа потерпілого жива» та «особа потерпілого нежива внаслідок некримінальної події» і ведеться її розшук.

Для розшуку зниклої особи розсилаються запити, отримуються довідки, використовуються всі можливі способи і засоби, передбачені чинним законодавством, що можуть сприяти вирішенню цього завдання.

Запити надсилаються: у відділи Національної поліції за місцем народження зниклого у ті населені пункти, де він раніше проживав, де в нього є рідні, друзі або куди він збирався переїжджати; у лікувальні заклади, де він може знаходитися на лікуванні; у відповідні органи Національної поліції, де він може знаходитися; стосовно дітей — у дитбудинки, приймальники-розподільники, служби у справах дітей; стосовно людей похилого віку — у будинки для інвалідів і старих.

У процесі розслідування вказаних убивств необхідно широко застосовувати негласні слідчі (розшукові) дії та проведення тактичних операцій, що дає змогу встановити місцезнаходження трупа потерпілого та особу, що вчинила вбивство.

Після встановлення місцезнаходження трупа потерпілого розслідування здійснюється так, як при розслідуванні вбивств при наявності трупа.

Вбивства, пов'язані з розчленуванням трупа. Вбивства з розчленуванням трупа можна поділити на: 1) побутові вбивства; 2) сексуальні вбивства: а) пов'язані із звалтуванням жертви; б) сексуально-

садистські; 3) вбивства з метою трансплантації людських органів (тканин); 4) ритуальні вбивства; 5) вбивства з метою канібалізму.

Найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями при розслідуванні вбивств, пов'язаних із виявленням частин розчленованого трупа є: огляд місця події, залучення експерта для проведення судово-медичної та інших видів судових експертиз, пред'явлення для впізнання, обшук. Специфіка *огляду місця події* у справах досліджуваної групи вбивств полягає в тому, що: 1) у переважній більшості випадків місце вчинення вбивства і розчленування трупа не збігаються із місцем їх виявлення; 2) часто частини трупа знаходять через досить тривалий проміжок часу, за який у навколишньому середовищі відбулися фізичні, хімічні та біологічні зміни, внаслідок яких частини трупа зазнали гнилісних процесів, зазнала змін і обстановка місця події; 3) як правило, виявляються не всі, а лише деякі частини тіла, що також ускладнює встановлення особи загиблого. Серед основних криміналістично-значущих об'єктів у огляді місця події у справах про вбивства з розчленуванням трупа необхідно виділити: а) ділянку місцевості або приміщення, де локалізовано подію; б) частини (частину) розчленованого трупа; в) сліди вчинення вбивства і розчленування тіла; г) сліди перебування на місці події злочинця або інших осіб; ґ) сліди автотранспортних та інших засобів, що використовувалися злочинцем для транспортування частин трупа; д) речі і предмети, кинуті або випадково забуті злочинцем; е) пакувальний матеріал; є) мікрооб'єкти, що могли потрапити на предмети обстановки, упаковку і частини трупа. Особливість огляду місця події у провадженнях про вбивства з розчленуванням трупа також полягає в тому, що місце події за наявності однієї події може бути декілька: *місце вбивства*, *місце розчленування* (іноді вони не співпадають) і *місце виявлення частин трупа*. Виходячи з цього, першочерговими питаннями, які необхідно вирішити слідчому, є: 1) яким способом доставлені частини тіла на місце їх виявлення; 2) звідки, яким шляхом доставлені частини трупа. Особливу увагу при цьому слід приділяти: а) аналізу окремих слідів на місці події; б) встановленню між ними взаємозв'язків; в) виявленню ознак, що характеризують спосіб учинення вбивства із розчленуванням трупа; г) встановленню, чи було розчленування способом приховування, чи злочинець не здійснював подібних дій у зв'язку з тим, що розчлену-

вання тіла жертви переважало у вчиненні вбивства, що, у свою чергу, дасть змогу прослідкувати взаємозв'язки за лінією «злочинець — жертва».

Перш ніж перейти до огляду власне частин трупа, потрібно: 1) ретельно зафіксувати всі ушкодження, що є на них (опис у протоколі, фото- і відеозйомка); 2) описати розташування виявлених частин тіла щодо інших об'єктів місця події; 3) провести дослідження ложа розчленованого трупа, а також предметів, що знаходяться на частинах трупа і біля них, а за необхідності вилучити частини трупа разом із ложем; 4) за можливості (якщо виявлені кисті рук) труп дактилоскопіювати з метою ідентифікації вбитого за дактилоскопічною картоцекою, а згодом і за слідами рук, що він міг залишити за життя. Якщо внаслідок різних причин (гнилісні зміни, мацерація) важко отримати якісні відбитки пальців, дактилоскопіювання здійснюється в лабораторних умовах, а папілярні узорі відновлюються за спеціально розробленими методиками.

При огляді кожної частини розчленованого трупа слідчим за допомогою спеціаліста послідовно виявляються і підлягають опису зовнішні ознаки частин, що оглядаються. Якщо виявлена голова трупа, то вона описується за методом словесного портрета. Максимально повно і чітко фіксуються в протоколі загальні (стать, приблизний вік, зріст та ін.), індивідуальні (особливості будови частин тіла, особливі прикмети: татування, шрами, рубці, родимки, фізичні недоліки тощо) та професійні (розташування мозолів і ороговіння епідермісу, стирання шару шкіри, наявність на шкірі мікрочастинок, нігтьовий вміст та ін.) ознаки особи вбитого. Спеціаліст у галузі судової медицини у процесі зовнішнього огляду частин трупа на місці їх виявлення зобов'язаний встановити і повідомити слідчому для занесення в протокол наявність ранніх і пізніх трупних явищ, міру їх вираженості. Слід звернути увагу на наявність і характер ушкоджень, їх локалізацію, поверхні та краї відчленувань. Локалізація і кількість ушкоджень (що особливо важливо під час висунення версій про різновид убивства) може вказувати на: психічні особливості суб'єкта злочину; характер поранень і слідів розчленування; стать, вік і фізичну силу особи, яка вчинила вбивство. У процесі огляду частин трупа, витягнутих із води, крім фіксації тілесних ушкоджень, звертається увага на наявність явищ мацерації.

Особливу увагу необхідно приділяти дослідженню пакувального матеріалу (якщо він є). Описуються його загальні й індивідуальні ознаки, а також ознаки всіх інших предметів, що використовуються для упакування розчленованих частин. Слід також звернути увагу на спосіб зав'язування вузлів на упаковці, який багато в чому залежить від звички людини, зумовленої професійними навичками та іншими особливостями. Дослідження вузлів і упаковок може мати важливе значення для встановлення професії й особи людини, яка їх виготовляла.

У разі виявлення кожної нової частини трупа проводиться огляд місця події та частини трупа, після чого вона передається в судово-медичну установу для дослідження і консервації до виявлення інших частин або ж (якщо раніше були виявлені відсутні частини трупа) для ідентифікації особи. Специфічним завданням тут є інтеграція ознак, що характеризують просторово-роз'єднані частини трупа і проведення судово-медичної експертизи для встановлення відношення виявлених частин до одного трупа, а в необхідних випадках (зокрема, у разі повного розчленування) — використання можливостей ідентифікації за молекулами ДНК.

Однією з важливих процесуальних дій при виявленні частин трупа є залучення експерта до проведення судово-медичної експертизи, під час якої можуть бути поставлені й вирішені такі запитання:

- 1) виявлені частини трупа належать людині чи тварині;
- 2) чи належать усі виявлені частини одному трупу;
- 3) стать, вік, зріст потерпілого, чи є ознаки (шрами, татуювання), що можуть сприяти встановленню особи;
- 4) причина смерті, час настання смерті, прижиттєво або по смертно було вчинено розчленування;
- 5) яким предметом заподіяна смерть, яким знаряддям (припустимо) зроблено розчленування трупа, чи залишились на кістках і хрящах трупа сліди знаряддя розчленування, що мають індивідуальні ознаки;
- 6) чи має особливості спосіб розчленування трупа, який вказує на фахові навички злочинця;
- 7) чи був потерпілий хворим; ознаки захворювання.

Разом із проведенням судово-медичної експертизи мають виконуватися дії, пов'язані з ідентифікацією особи загиблого, зокрема

демонстрація фотографії по телебаченню, дактилоскопіювання з метою перевірки за криміналістичними облікам попередньої судимості, заповнення карти невідомого трупа з метою її зіставлення з картами осіб, які зникли безвісти, пред'явлення частин тіла для впізнання особам, які заявили про зникнення їх рідних чи близьких. При встановленні особи вбитого подальші слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії спрямовані на з'ясування його родинних, дружніх, інтимних зв'язків для встановлення осіб, причетних до злочину, і місця його вчинення.

При пред'явленні для впізнання розчленованих частин (частини) трупа, за винятком голови або обличчя трупа, впізнання може бути лише в формі встановлення схожості, а не тотожності. Дані впізнання вимагають ретельного контролю шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на подальшу ідентифікацію особи загиблого. З цією метою залучається експерт для проведення судових експертиз (судово-портретної, дактилоскопічної, товарознавчої та ін.). Перелік же заходів, спрямованих на встановлення невідомого трупа, зводиться, як правило, до прийомів зіставлення за:

- 1) фотознімком голови невідомого трупа і безвісти зниклої особи (метод аплікації). Зараз уже є програми для виконання операцій з поєднання прижиттєвого зображення і зображень черепа не методом фотосуміщення, а засобом комп'ютерної графіки;

- 2) групою крові, яка встановлюється за біологічними виділеннями з трупа і безвісти зниклої особи (відомості, зафіксовані у військово-облікових документах, лікарнях, донорських пунктах тощо);

- 3) зразками волосся, вилученого за місцем проживання безвісти зниклого;

- 4) прижиттєвими і посмертними рентгенограмами;

- 5) різного роду захворюваннями, встановленими при судово-медичному дослідженні частин трупа і за амбулаторними картками, які вилучаються в медичних установах, де особа перебувала на лікуванні, або надаються родичами вбитого.

Під час проведення *обшуків* слід зосереджувати увагу на пошуку слідів крові, знярядь розчленування, пакувальних матеріалів (їх частин), які в подальшому можуть бути використані для встановлення причетності особи до вчиненого злочину. Специфіка цієї слідчої дії

полягає в тому, що проводиться обшук за місцем можливого місця вбивства і розчленування трупа. Слідчий на основі доказів і орієнтуючої інформації, що є у його розпорядженні, припускає, що вбивство, можливо, вчинено в певному місці. При обшуку підлягають відшукуванню: 1) знаряддя і предмети, які могли бути використані при вбивстві і розчленуванні; 2) предмети одягу, головний убір, взуття, а також інші речі передбачуваного вбивці, які, за відомостями, знаходилися на ньому при вчиненні вбивства і в яких він був на місці події; 3) частини (частина) розчленованого трупа, які не було виявлено раніше; 4) речі, гроші, цінності, документи, що належали потерпілому; 5) сліди, що свідчать про вчинення в даному місці вбивства і розчленування трупа: плями крові, шматочки м'язової та кісткової тканини тощо; 6) предмети зі слідами крові або інших виділень людини або предмети, використані для замивання крові, інших слідів злочину (наприклад, ганчірки, щітки тощо); 7) документи, листи, записники, фотознімки й інші дані, що пояснюють характер взаємовідносин потерпілого з підозрюваним; 8) обв'язувальний і пакувальний матеріал, що використовувався при транспортуванні частин трупа, аналогічний виявленому при огляді місця події; 9) різні транспортні засоби, що, за припущенням, використовувалися для транспортування частин трупа. При проведенні пошуків не можна не брати до уваги різного роду негативні обставини, які вказують на місце вбивства і розчленування. Знищення слідів учиненого вбивства неминуче сприяє виникненню слідів втручання (демаскуючих ознак), особливості яких залежать від характеру об'єктів обшуку, що оглядаються.

Важливою передумовою ефективності розслідування вказаної категорії вбивств є уміле використання слідчим можливостей експертних досліджень. Можна виділити найбільш типовий комплекс (блок) *судових експертиз*, який дозволяє з'ясувати специфічні обставини при розслідуванні цього виду злочинів. У подібний комплекс експертиз слід включати низку криміналістичних експертиз: трасологічні (дактилоскопічну експертизу, експертизу слідів ніг і взуття, ідентифікацію цілого за частинами); судово-портретну (портретно-криміналістичну) експертизу. При розслідуванні даної категорії вбивств нерідко виникає необхідність у проведенні товарознавчої, біологічної і ґрунтознавчої експертиз; експертизи матеріалів і речо-

вин. Експерт може залучатися і для проведення вибухово-технічної (піротехнічної) експертизи.

Вбивства на замовлення. Ці вбивства мають специфічний механізм організації та вчинення, що часто характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) і виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони не знайомі один з одним, не мають спільних інтересів, убивця не зацікавлений особисто у смерті тієї чи іншої особи, а має здебільшого корисливий мотив).

Вбивства на замовлення вчиняються в умовах неочевидності. Тому бути абсолютно впевненим у тому, що такий злочин вчинений найманими особами, можна тільки після його розкриття та встановлення замовника. Однак цілеспрямована організація роботи щодо розкриття замовлених злочинів передбачає їх діагностику на ранніх етапах.

Теорія криміналістики дає змогу сформулювати криміналістичні ознаки, які відрізняють вбивства на замовлення від інших умисних убивств уже за наявності первинної інформації про подію злочину. До таких ознак належать: зухвалість злочину; використання автоматичної чи напіваавтоматичної зброї, вибухових пристроїв; залишення знярядь злочину на місці його вчинення; неприйняття заходів, спрямованих на приховування трупа; велика кількість ушкоджень життєво важливих органів жертви (у багатьох випадках має місце «контрольний» постріл); відкритий характер багатьох злочинів; відсутність ознак інших складів злочинів за наявності у жертви грошей, цінностей, документів; соціальний стан жертви.

Специфіка розслідування вбивств на замовлення, особливість контингенту осіб, які їх вчиняють, вимагають від слідчого проведення широкого кола слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та організаційно-перевірочних заходів.

При розслідуванні вбивств на замовлення *огляд місця події* набуває важливого значення у зв'язку з особливостями характеру злочину, відсутністю попередніх зв'язків між злочинцем і жертвою, необхідністю отримання первісної інформації про злочин.

На місці події слідчий повинен правильно визначити межі огляду. Використання виконавцем убивства сучасної зброї дає змогу

вести стрільбу на великій відстані, що необхідно враховувати при з'ясуванні механізму злочину, виявленні слідів і знарядь злочину. Під час огляду місця події можна встановити сліди взуття, рук, застосування зброї, мікросліди, одорологічні сліди.

На місці вчинення злочину вбивця часто залишає зброю, тому необхідно відшукати цю зброю і детально її оглянути. Зброя може містити певну інформацію про злочинця (пальцеві відбитки, сліди крові, одорологічні сліди тощо).

Для виявлення стріляних гільз використовують дані про спрямованість, кут і дистанцію викидання їх зі зброї. При цьому враховуються модель застосованої зброї, передбачуване місце знаходження злочинця, можливість рикошету.

Під час вчинення вбивства на замовлення можуть бути використані різні вибухові пристрої. У такому разі існує певна специфіка в огляді місця події: залучення спеціалістів до огляду; послідовність його проведення; пошук слідів на залишках вибухових пристроїв; виявлення залишків вибухівки тощо.

При *огляді трупа* на місці події обов'язково досліджуються: поза трупа, зовнішній стан одягу на трупі, ложе трупа, тіло трупа й ушкодження на ньому. Якщо особа жертви не встановлена, здійснюють опис ознак зовнішності загиблого та його одягу.

Виявлення і допит свідків має певні труднощі при розслідуванні вбивств на замовлення. Це пов'язано зі страхом тих чи інших осіб перед злочинцями, небажанням наражатися на небезпеку. Існує кілька шляхів встановлення свідків:

- 1) виявлення свідків шляхом опитування громадян, які знаходились у районі, де сталася подія;
- 2) встановлення свідків, які живуть чи працюють поблизу місця виявлення трупа;
- 3) встановлення свідків у результаті оперативно-розшукової діяльності;
- 4) повідомлення у засобах масової інформації про необхідність надання допомоги.

Як свідки можуть бути допитані:

- а) особи, які першими виявили труп;
- б) особи, які повідомили в поліцію чи прокуратуру про виявлення трупа;

в) очевидці події;

г) інші особи (близькі, рідні, знайомі).

Допит свідка-очевидця (чи особи, яка першою виявила труп) передбачає з'ясування таких обставин: коли і чому він з'явився на місці вбивства; хто ще був із ним; чи не виявляв потерпілий ознак життя; чи не була змінена обстановка на місці події; чи не бачив свідок, як було вчинено злочин; що він чув або бачив; скільки було злочинців, їх зовнішність, як вони були одягнені; якою зброєю було вчинено вбивство; чи користувалися злочинці транспортом; чи мали вони радіозв'язок; про що розмовляли злочинці; як вони зверталися один до одного; в якому напрямку зникли злочинці; як довго вони перебували на місці події тощо.

Специфіка вбивств на замовлення передбачає необхідність використання сучасних криміналістичних науково-технічних розробок. Однак можуть дати певний результат і традиційні засоби відтворення особи злочинця за допомогою свідка-очевидця — у вигляді *словесного або рисованого портрета, фоторобота*.

При розкритті вбивств на замовлення важливе значення має створення так званих *психологічних портретів чи психологічних профілів*. Це один із різновидів криміналістичних розумових моделей. Портрет (профіль) розшукуваного злочинця — це система відомостей про психологічні та інші ознаки даної особи, важливі для її виявлення та ідентифікації. Ця система охоплює не лише психологічні, а й правові, соціально-демографічні, криміналістичні ознаки. На відміну від багатфункціонального словесного портрета, психологічний портрет відображає внутрішні, психологічні, а також поведінкові ознаки людини. Його основна функція — бути засобом пошуку, виявлення злочинця, особа якого не встановлена.

Певну допомогу в розкритті вбивств на замовлення можуть надати довідково-інформаційні та оперативні криміналістичні обліки.

Запитання для самоконтролю

1. Які існують види вбивств?
2. Які використовуються способи вчинення вбивств?
3. Які місця вчинення вбивств обираються найчастіше?

4. Які особливості має особа вбивці?
5. Які обставини необхідно з'ясувати під час розслідування вбивств?
6. Які слідчі (розшукові) дії проводяться при розслідуванні вбивств?
7. У чому полягають особливості проведення огляду місця події при розслідуванні вбивств?
8. Які існують типові версії при виявленні трупа?
9. Які існують типові слідчі ситуації при розслідуванні вбивств?
10. Які існують особливості розслідування вбивств, що маскуються під нещасний випадок чи самогубство?
11. Які існують особливості розслідування вбивств при відсутності трупа?
12. Які існують особливості розслідування вбивств із розчленуванням трупа?
13. Які існують криміналістичні ознаки, які відрізняють вбивства на замовлення від інших убивств?
14. Які існують особливості розслідування вбивств на замовлення?

Рекомендовано вченою радою Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 26.10.2018 р.)

Рецензенти:

В. В. Тищенко — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України;
М. С. Шумило — доктор юридичних наук, професор, професор кафедри правосуддя Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Колектив авторів:

В. Ю. Шепітько, д-р юрид. наук, проф. (кер. авт. кол.) — § 1, 4–7 розділу 1; § 2 розділу 1 (у співавт.); § 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 3, 4 розділу 4; § 2 розділу 4 (у співавт.); розділи 9, 10; § 1, 2, 4 розділу 19;
В. А. Журавель, д-р юрид. наук, проф. — розділ 5; розділ 8;
В. О. Коновалова, д-р юрид. наук, проф. — § 1, 2, 4 розділу 2; § 3, 5 розділу 2 (у співавт.); § 1, 2 розділу 14 (у співавт.); § 3, 4 розділу 14; розділ 18;
В. М. Шевчук, д-р юрид. наук, проф. — розділ 3, розділ 12; розділ 17;
М. В. Шепітько, д-р юрид. наук, доц. — розділ 11;
Б. В. Щур, д-р юрид. наук, проф. — § 2 розділу 1 (у співавт.); § 3 розділу 1;
І. В. Борисенко, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
О. Ю. Булулуков, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
А. Л. Дудніков, канд. юрид. наук, доц. — розділ 13;
М. В. Капустіна, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 2 (у співавт.); § 2 розділу 4 (у співавт.); розділ 6, розділ 7 (у співавт.); § 1, 2 розділу 14 (у співавт.);
М. В. Костенко, канд. юрид. наук, доц. — § 3 розділу 19;
К. В. Латиш, канд. юрид. наук — розділ 16;
Н. В. Павлюк, канд. юрид. наук — розділ 7 (у співавт.);
В. В. Семенов, канд. юрид. наук, доц. — § 5 розділу 2 (у співавт.);
Г. О. Чорний, канд. юрид. наук, доц. — розділ 15

Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, К82 В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2019. – 328 с.

ISBN 978-966-937-505-6

ISBN 978-966-937-543-8 (т. 2)

У другому томі підручника викладено зміст криміналістичної методики розслідування злочинів. Поданий матеріал адаптовано до нових навчальних програм юридичних закладів вищої освіти та сучасних вимог.

Розраховано на студентів юридичних спеціальностей закладів вищої освіти, а також може бути корисним аспірантам, викладачам, науковцям та співробітникам органів правопорядку, суддям, адвокатам та іншим юристам.

УДК 343.98(075.8)

МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ МЕТОДИКИ

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ.....	3
§ 1. Сутність методики розслідування злочинів	3
§ 2. Функції окремих криміналістичних методик.....	5
§ 3. Поняття методичних (криміналістичних) рекомендацій. Слідчі технології.....	7
§ 4. Основи криміналістичної класифікації злочинів.....	8
§ 5. Криміналістична характеристика злочинів	10
§ 6. Види і форми взаємодії у розкритті й розслідуванні злочинів.....	16
§ 7. Ситуаційний підхід у розслідуванні злочинів.....	19
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>20</i>

Розділ 2. РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ .....

§ 1. Криміналістична характеристика вбивств.....	22
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	24
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	25
§ 4. Особливості розслідування вбивств.....	27
§ 5. Розслідування деяких видів убивств.....	30
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>44</i>

Розділ 3. РОЗСЛІДУВАННЯ ЗГВАЛТУВАНЬ .....

§ 1. Криміналістична характеристика згвалтувань	46
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	52
§ 3. Типові слідчі ситуації та версії.....	53
§ 4. Особливості розслідування згвалтувань	56
<i>Запитання для самоконтролю.....</i>	<i>65</i>

**Розділ 4. РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ,
РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ
ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ (РОЗКРАДАННЯ) .....**

§ 1. Криміналістична характеристика розкрадань.....	66
§ 2. Обставини, що підлягають з'ясуванню	70